

УДК 332.2

**УДОСКОНАЛЕННЯ НАУКОВО-МЕТОДИЧНИХ ЗАСАД ЕКОНОМІЧНОГО
СТИМУЛЮВАННЯ РАЦІОНАЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ ТА ОХОРОНИ
ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ**

А. Андрущенко, аспірант

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Ключові слова: економічне стимулювання, раціональне використання земель, охорона земель, податкові і кредитні пільги.

Розглянуто механізми визначення розмірів економічного стимулювання раціонального використання та охорони земель. Запропоновано новий вид економічного стимулювання – застосування прискореної амортизації основних фондів природоохоронного і землеохоронного призначення.

Постановка проблеми. Раціональне використання й охорона земель можуть бути забезпечені у поєднанні як санкцій (заборон, штрафів, кримінально-цивільної відповідальності тощо), так і впровадженням економічних стимулів. Такі стимули передбачені у статті 205 Земельного кодексу України, згідно з якою економічне стимулювання раціонального використання та охорони земель спрямоване на зростання заінтересованості власників і користувачів земельних ділянок у виконанні вимог законодавства щодо охорони земельних ресурсів, охоплюючи:

1) надання податкових і кредитних пільг громадянам та юридичним особам, які здійснюють за власні кошти заходи, передбачені загальнодержавними та регіональними програмами використання й охорони земель;

2) виділення коштів державного або місцевого бюджету громадянам та юридичним особам для відновлення попереднього стану земель, порушених не з їх вини;

3) звільнення від плати за земельні ділянки, що перебувають у стадії сільськогосподарського освоєння або поліпшення їх стану згідно з державними та регіональними програмами;

4) компенсацію з бюджетних коштів зниження доходу власників землі та землекористувачів унаслідок тимчасової консервації деградованих та малопродуктивних земель, що стали такими не з їх вини.

Враховуючи те, що на сьогодні відсутні науково-методичні засади щодо порядку розрахунків відповідних видів стимулювання, їх розмірів та реальних механізмів здійснення, у цій статті викладено вирішення цих завдань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний доробок у дослідження теоретико-методологічних і практичних аспектів з економічного стимулювання раціонального використання та охорони земель внесли такі вчені, як Д.І. Бабміндра

[4], Л.Д. Греков [1], С. Гущик [2], Д.С. Добряк [4], О.П. Канаш [4], В.М. Кривов [6], А.Г. Мартин [7], А.Д. Юрченко [1] та ін. Незважаючи на це, малодослідженими є питання цінового й податкового стимулювання та регулювання виробництва в умовах ринку, системи стимулювання ефективного використання засобів виробництва в умовах оренди. Розв'язання цих питань значною мірою стимулюватиме розвиток різних форм господарювання, зростання ефективності виробництва й реалізації особистих, колективних і державних інтересів.

Виклад основного матеріалу

1. Надання податкових і кредитних пільг громадянам та юридичним особам, які здійснюють за власні кошти заходи, передбачені загальнодержавними і регіональними програмами використання та охорони земель.

Бюджетні кошти для пільгового кредитування суб'єктів господарювання, в межах обсягів, передбачених бюджетним розписом, виділяють банкам, визначеним відповідно до порядку конкурсного відбору та моніторингу банків, затвердженого Мінфіном за погодженням з Мінекономіки, на умовах поворотності, платності, строковості, цільового використання та забезпеченості. Розмір коштів, що виділяються одному банку для пільгового кредитування, не може перевищувати 20 відсотків його статутного капіталу.

Плата за використання бюджетних коштів для пільгового кредитування встановлюється на рівні шести відсотків річних. Плата за користування пільговими кредитами встановлюється на рівні, що не перевищує десяти відсотків річних. Банк не має права стягувати будь-які комісійні, пов'язані з наданням та обслуговуванням пільгових кредитів.

Відбір проектів банки проводять відповідно до клопотань суб'єктів господарювання до органів виконавчої влади чи органів місцевого самоврядування, що затверджуються розпорядниками бюджетних коштів з урахуванням пропозицій Держкомзему та його територіальних органів, і вимог Порядку економічного стимулювання в межах лімітів, визначених розпорядниками бюджетних коштів для кожного банку.

Відібрані проекти, кредитні договори між банками та суб'єктами господарювання, попередній графік вибірки і повернення коштів банками до державного бюджету банки погоджують з розпорядниками бюджетних коштів.

Пільгові кредити надаються для реалізації проектів, вартість яких становить не менш як 100 тис. гривень. Банки за погодженням із розпорядниками бюджетних коштів можуть здійснювати кредитування проектів меншої вартості.

Строк надання суб'єктам господарювання пільгових кредитів для реалізації проектів не може перевищувати трьох років. Повернення пільгових кредитів починається через місяць з моменту їх отримання. За погодженням з розпорядниками бюджетних коштів строк, з якого починається повернення пільгових кредитів, може бути продовжений до одного року. Відсотки за користування пільговим кредитом нараховує і сплачує суб'єкт господарювання відповідно до умов кредитного договору.

2. Виділення коштів з державного або місцевого бюджету громадянам та юридичним особам для відновлення попереднього стану земель, порушених не з їх вини.

Виділення коштів для економічного стимулювання можливе за: здійснення протиерозійних заходів, у тому числі створення і дотримання контурно-меліоративної організації території (КМОТ);

- 1) здійснення протиерозійних організаційних заходів;
- 2) здійснення протиерозійних агротехнічних заходів;
- 3) здійснення протиерозійних лукомеліоративних заходів;
- 4) здійснення протиерозійних лісомеліоративних заходів;
- 5) здійснення протиерозійних гідротехнічних заходів;
- 6) реалізації проектів їх розробниками та організаціями, які забезпечили впровадження проекту;
- 7) поліпшення культуртехнічного стану земель;
- 8) консервації деградованих, малопродуктивних і техногенно забруднених земель;
- 9) збереження й підвищення родючості ґрунтів;
- 10) захисту земель від забруднення небезпечними речовинами (пестицидами й агрохімікатами, радіонуклідами, важкими металами, іншими хімічними елементами тощо).

Економічне стимулювання за здійснення протиерозійних заходів проводять за умовою участі власників землі або землекористувачів у загальнодержавній (регіональній, локальній) програмі зі захисту ґрунтів від ерозії за виконання робіт, передбачених проектом землеустрою або ґрунтозахисним планом і виконаних за власний рахунок.

У разі створення й дотримання елементів КМОТ, здійснення комплексу протиерозійних заходів в обсягах, передбачуваних у проектах землеустрою або в ґрунтозахисних планах, за збільшення або стабілізації вмісту гумусу в ґрунтах за період між двома турами агрохімічного обстеження, власникам землі або землекористувачам виплачують економічне стимулювання (табл. 1).

У разі виконання робіт з організації території землекористування власниками землі або землекористувачами відповідно до проекту землеустрою або ґрунтозахисних планів за власний рахунок їм компенсують від 30 до 100 відсотків вартості цих робіт. За якісне проведення протиерозійних агротехнічних заходів за умови покращання або стабілізації якісного стану ґрунтів, що підтверджується матеріалами агрохімічного обстеження (відображеними в агрохімічному паспорті), власникам землі або землекористувачам виплачують від 30 до 100 відсотків вартості додаткових витрат.

За якісного проведення поверхневого і корінного поліпшення сіножатей та пасовищ, розміщених на еродованих землях, щільовання їх площ власникам землі або землекористувачам виплачують від 30 до 100 відсотків вартості витрат на проведення цих заходів, виконаних за власний рахунок.

У разі створення власниками землі або землекористувачами полезахисних та інших захисних лісових насаджень за власний рахунок їм повністю компенсують вартість витрат. При проведенні регулярних рубок догляду в захисних лісосмугах власникам землі або землекористувачам виплачується від 30 до 100 відсотків вартості цих робіт.

За будівництва власниками землі або землекористувачами за свій рахунок гідротехнічних протиерозійних споруд їм повністю компенсують вартість витрат. За регулярного нагляду за експлуатацією та проведення своєчасного поточного ремонту протиерозійних гідротехнічних споруд власникам землі або землекористувачам виплачують від 30 до 100 відсотків вартості цих робіт.

Фінансування капіталоємких ґрунтоохоронних заходів довгострокової дії (залізобетонних водоскидних споруд, лотків-швидкотоків, консольних перепадів та інших складних гідротехнічних споруд) може проводитися через цільову субсидію для проведення певного обсягу робіт.

За якісного впровадження комплексу протиерозійних заходів в обсягах, передбачених у проектах землеустрою, за умови покращання або стабілізації якісного стану ґрунтів, що підтверджується матеріалами агрохімічного обстеження (за показниками агрохімічного паспорту) розробникам проекту та організаціям, що забезпечили впровадження цього проекту, розмір економічного стимулювання встановлюється на рівні трьох відсотків від вартості проекту і виплачується з плати за землю, що перераховується в державний бюджет.

Таблиця 1

Розміри економічного стимулювання за здійснення протиерозійних заходів з урахуванням ерозійної ситуації

Ерозійна ситуація		Відсоток відшкодування вартості робіт, здійснених за власний рахунок
-------------------	--	--

	грунту від ерозії, т/гаСередньорічні втрати	витрат на здійснення агротехнічних додаткових протиерозійних заходів	створення полезахисних та інших лісових насаджень	проведення рубок догляду в захисних лісосмугах	гідротехнічних протиерозійних спорудбудівництво	ремонт протиерозійних споруд	проведення землеустрою з КМОТ
Нормальна	0 – 2,0	30	100	30	100	30	30
Критична	2,1 – 4,5	50	100	50	100	50	50
Передкризова	4,6 – 8,0	70	100	70	100	70	70
Кризова	8,1 - 12,0	100	100	100	100	100	100
Катастрофічна	більше 12,1	100	100	100	100	100	100

За здійснення культуртехнічних заходів на земельній ділянці, які передбачені проектом землеустрою, власникам землі та землекористувачам понесені витрати, за наявності й достовірності відповідних документів, повертаються у повному обсязі. Під час виконання власниками землі або землекористувачами робіт, пов'язаних зі сільськогосподарським освоєнням нових земель та поліпшенням існуючих угідь, вони звільняються від сплати податку на ці земельні ділянки на весь період проведення робіт, передбачених проектом.

Виведення деградованих і малопродуктивних земель під консервацію і визначення розмірів чистого доходу здійснюється за розробки відповідних проектів землеустрою.

За тимчасову консервацію орних земель власникам землі та землекористувачам компенсують середні втрати доходу, одержуваного з консервованої площі за попередні до консервації три роки залежно від строку консервації (за договором): 5 років – 50 відсотків; 10 років – 60 відсотків.

Відшкодування частини втраченого доходу за тимчасової консервації земель проводять щороку і поширюють на весь період тимчасової консервації земель.

Виведені на тимчасову консервацію ділянки орних земель (за невикористання їх у сільськогосподарському виробництві) звільняються від земельного податку протягом усього періоду консервації.

За використання консервованих земель для сінокошіння та випасання худоби ставки земельного податку на них застосовують, як на пасовищні угіддя.

У разі залуження консервованих еродованих орних земель у заплавах річок власникам землі або землекористувачам виплачують від 50 до 100 відсотків вартості насіння та витрати на посів багаторічних трав.

За довгострокову консервацію деградованих і малопродуктивних орних земель власникам землі й землекористувачам повністю повертають оцінкову вартість землі.

Умовою економічного стимулювання є покращання всіх показників родючості ґрунтів або їх стабілізація, наведених в агрохімічному паспорті земельної ділянки, і, відповідно, загальної агрохімічної оцінки в балах порівняно з оцінкою на момент одержання цієї земельної ділянки у власність чи користування або попереднього агрохімічного обстеження.

Розміри економічного стимулювання складаються зі суми розміру, розрахованого за попереднім інтервалом та добутком, одержаним від перемноження нормативу, встановленого для чергового інтервалу, на фактичний приріст балів (табл. 2).

Таблиця 2

Розміри економічного стимулювання за підвищення оцінки землі, балів

Підвищення бальної оцінки землі порівняно з попереднім агрохімічним обстеженням	Розмір економічного стимулювання відносно грошової оцінки землі, відсотків	
	за кожен бал в інтервалі	максимальний у цьому інтервалі (наростаючим підсумком)
0,0	0,5	0,5
0,1–5,0	0,6	3,5
5,1–10,0	0,7	7,0
10,1–15,0	0,8	11,0
15,1–20,0	0,9	15,5
20,1–25,0	1,0	20,5

Додаткове економічне стимулювання передбачене в умовах, коли рівень родючості ґрунтів у балах збільшується вище за середній (відсотків), для визначення загальної суми економічного стимулювання дораховують один відсоток від неї.

Якщо рівень родючості ґрунтів за цей період зберігається на одному рівні, то до загальної суми економічного стимулювання додають 0,5 відсотка від неї.

В основу механізму економічного стимулювання за зменшення забруднення земель покладено збільшення розміру економічного стимулювання залежно від зниження ступеня їх забруднення.

За базові (первинні) дані у разі нарахування розміру економічного стимулювання за зниження забруднення земель беруть розмір нарахованого економічного стимулювання за підвищення агрохімічного бала землі або його збереження, до якого додається сума, що відповідає ступеню зниження забруднення. У разі зменшення забруднення ґрунтів важкими металами та залишками пестицидів розмір економічного стимулювання збільшується за кожним з цих елементів чи пестицидом відповідно до шкали (табл. 3).

Таблиця 3

Розміри економічного стимулювання за зменшення гранично допустимої концентрації забруднення ґрунтів важкими металами та залишками пестицидів і агрохімікатів

Збільшення ГДК порівняно з показниками попереднього агрохімічного обстеження	Розміри економічного стимулювання стосовно нарахованого стимулювання за збільшення бальної оцінки землі, відсотків	
	оцінка зменшення на кожну 0,1 ГДК в інтервалі	максимальний у цьому інтервалі (наростаючим підсумком)
4,0–3,1	0,25	2,5
3,0–2,1	0,20	4,5
2,0–1,1	0,15	6,0
1,0–0,1	0,10	7,0

За зменшення радіоактивного забруднення земель розмір економічного стимулювання землевласникам і землекористувачам збільшується відповідно за шкалою (табл. 4).

Таблиця 4

Розміри економічного стимулювання за зменшення рівнів забруднення радіонуклідами

Зменшення розміру Кі/км ² порівняно з показниками попереднього агрохімічного обстеження	Розміри економічного стимулювання стосовно нарахованого стимулювання за покращання якісної оцінки земель, відсотків	
	оцінка зменшення Кі/км ² на одиницю в інтервалі	максимальний у цьому інтервалі (наростаючим підсумком)
15,0–10,1	0,5	2,5
10,0 – 5,1	0,6	5,5
5,0 – 0,1	0,7	9,0

3. Звільнення від плати за земельні ділянки, що перебувають на стадії сільськогосподарського освоєння або поліпшення їх стану згідно з державними та регіональними програмами.

Власники землі та землекористувачі звільняються від плати за таких умов:

а) землі, які перебувають на стадії меліоративного будівництва та відновлення родючості, до яких належать тільки сільськогосподарські угіддя, де провадиться нове меліоративне будівництво (реконструкція), а також нерозорані ділянки викорчуваних садів, площі сільськогосподарських угідь, підготовлені під посадку полезахисних лісових смуг, але закладення їх не проведене, а також ділянки, на яких закінчена технічна рекультивация і проводиться комплекс агротехнічних і фітомеліоративних заходів з відновлення родючості порушених ґрунтів;

б) землі тимчасової консервації, які тимчасово виведені з обробітку з метою відновлення їх продуктивності та екологічного стану;

в) забруднені сільськогосподарські угіддя, які не використовують у сільськогосподарському виробництві, угіддя, в яких уміст фізичних, хімічних і біологічних компонентів негативно впливає на довкілля (забруднені в результаті техногенних аварій, впливу шкідливих виробництв тощо), а також техногенно забруднені сільськогосподарські угіддя (у тому числі радіонуклідне забруднення), які не використовуються в сільськогосподарському виробництві й вилучені з господарського обігу.

4. Компенсація з бюджетних коштів зниження доходу власників землі та землекористувачів унаслідок тимчасової консервації деградованих та малопродуктивних земель, що стали такими не з їхньої вини.

Компенсування недоодержаного доходу здійснюється щодо земельних ділянок (частин земельних ділянок), які надані для ведення фермерського господарства і товарного сільськогосподарського виробництва. Розмір щорічної компенсації приймають таким, що дорівнює загальному рентному доходу і визначається за формулою

$$K_r = G_{oz} / T_k,$$

де K_r – розмір щорічної компенсації сільськогосподарським товаровиробникам недоодержаної частки доходу внаслідок консервації деградованих, малопродуктивних і техногенно забруднених земель, грн/рік;

G_{oz} – нормативна грошова оцінка земель, грн/рік;

T_k – термін капіталізації рентного доходу (у роках), який встановлюється на рівні 33 років.

5. Застосування прискореної амортизації основних фондів землеохоронного і природоохоронного призначення.

Прискорену амортизацію основних фондів землеохоронного і природоохоронного призначення застосовують з метою зростання заінтересованості власників земельних ділянок та землекористувачів у їх відновленні повним перенесенням балансової вартості цих фондів на витрати виробництва й обігу у коротші терміни, ніж це встановлено чинними нормами амортизаційних відрахувань.

Прискорену амортизацію основних фондів землеохоронного і природоохоронного призначення нараховують із застосуванням методу прискореного зменшення залишкової вартості, за яким річну суму амортизації визначають як добуток залишкової вартості об'єкта на початок звітного року або первісної вартості на дату початку нарахування амортизації та річної норми амортизації, яку обчислюють, виходячи зі строку корисного використання об'єкта, і подвоюють.

Висновки. Розроблено підходи до визначення розмірів економічного стимулювання раціонального використання та охорони земель, а також запропоновано новий вид економічного стимулювання – застосування прискореної амортизації основних фондів природоохоронного і землеохоронного призначення.

Бібліографічний список

1. Греков Л.Д. Економічне стимулювання раціонального використання земель / Л. Д. Греков, А. Д. Юрченко, А. М. Мірошніченко // Землевпорядний вісник. – 2008. – № 1. – С. 34-38.
2. Гущик С. Як подолати проблему використання відшкодованих коштів / С. Гущик, В. Єрмакова // Землевпорядний вісник. – 2009. – № 4. – С. 45-47.
3. Добряк Д. С. Еколого-економічні засади реформування землекористування в ринкових умовах / Д. С. Добряк, Д. І. Бабміндра. – К. : Урожай, 2006. – 268 с.
4. Добряк Д. С. Класифікація сільськогосподарських земель як наукова передумова їх екологічнобезпечного використання / Д. С. Добряк, О. П. Канаш, Д. І. Бабміндра, І. А. Розумний. – К. : Урожай, 2009. – 464 с.
5. Земельний кодекс України : прийнятий 25 жовтня 2001 року № 2768-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 3-4. – С. 27.
6. Кривов В. М. Екологічно безпечне землекористування Лісостепу України. Проблема охорони ґрунтів / В. М. Кривов. – К. : Урожай, 2006. – 304 с.
7. Мартин А. Г. Страхування земельних ділянок як спосіб захисту майнових інтересів власників землі / А. Г. Мартин, А. О. Кошель // Землевпорядний вісник. – 2009. – № 2. – С. 33-36.

Андрущенко А. Совершенствование научно-методических основ экономического стимулирования рационального использования и охраны земель сельскохозяйственного назначения

Рассматриваются механизмы определения размеров экономического стимулирования рационального использования и охраны земель. Предложен новый вид экономического стимулирования – применение ускоренной амортизации основных фондов природоохранного и землеохоронного назначения.

Ключевые слова: экономическое стимулирование, рациональное использование земель, охрана земель, налоговые и кредитные льготы.

Andrushchenko A. Improving the Scientific and Methodological Foundations of Economic Incentives for Rational Use and Protection of Agricultural Lands

The mechanisms determining the size of economic incentives and rational use of land is considered. A new kind of economic stimulus – the use of accelerated depreciation of fixed assets of environmental and land-protection purpose is given.

Key words: economic incentives, rational use of land protection, tax and credit incentives.